WOLFGANG SCHNEIDER LANGEN

Cemal Reşit Rey ve Piyano Sonatı

2004'teki 100. doğum yılında, Almanya'da, Platform dergisindeki bir makalemde şöyle yazmıştım: "100. yaşını kutladığımız Cemal Reşit Rey'in müziği hâlâ keşfedilmemiş bir sanat hazinesi." En azından Almanya ve diğer Batı Avrupa ülkelerindeki algısı söz konusu olduğunda, bu durum bugüne kadar pek değişmedi. Örneğin, 1936 tarihli Piyano Sonatı ne basılmış ne de yayımlanmıştır ve Almanya'da hiç seslendirilmemiştir.

Bu yıl 14 Haziran'da piyanist Wolfgang Schneider, Heusenstammer Yaz Konserleri'nde Cemal Reşit Rey'in 1936 tarihli Piyano Sonatı'nı seslendirdi. Wolfgang Schneider 30 yılı aşkın bir süredir bestecinin eserlerinin seslendirilmesi için çaba gösteriyor. 2004'teki 100. doğum yılında, Frankfurt Müzik Yüksekokulu da dahil olmak üzere çeşitli yerlerde Rey'in eserlerinden oluşan resitaller verdi. Bu makalede piyanist, bestecinin 30'lu yılların ortalarına kadarki gelişiminin izini sürmeye ve Piyano Sonatı'na yakından bakmaya çalışıyor.

1904 doğumlu besteci Cemal Reşit Rey, elli yılı aşkın bir süre boyunca Türkiye'de çağdaş, çok sesli müziğin gelişimine çeşitli görevlerde katkıda bulundu. Aynı zamanda, sadece Avrupa'daki ve özellikle Fransa'daki sanat çevreleriyle yakın ilişkiler kurmakla kalmadı, 30'lu yıllarda Fransa'da kendini kanıtlamış bir besteciydi. 30'lu yılların Cemal Reşit Rey'ini ilk Avrupalı-Türk besteci olarak görmek mümkün.

2004'teki 100. doğum yılında, Almanya'da, Platform dergisindeki bir makalemde şöyle yazmıştım: *"100. yaşını kutladığımız Cemal Reşit Rey'in müziği hâlâ keşfedilmemiş bir sanat hazinesi."* En azından Almanya ve diğer Batı Avrupa ülkelerindeki algısı söz konusu olduğunda, bu durum bugüne kadar pek değişmedi. Örneğin, 1936 tarihli Piyano Sonatı ne basılmış ne de yayımlanmıştır ve Almanya'da hiç seslendirilmemiştir.

Sekiz yaşında Paris müzik hayatına giriş

1904'te Kudüs'te doğan Cemal Reşit Rey, çocukluğunu Bosna, Ankara, Halep ve İstanbul'da geçirdi. 1913'te 8 yaşındayken ailesi İstanbul'dan Paris'e kaçtı. Babası Osmanlı İmparatorluğu'nun İçişleri Bakanı'ydı *(Dahiliye Nazırı)* ve tarihe *"Bâb-ı Âli Baskını"* olarak geçen askeri darbeden sonra Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré aileye sığınma hakkı tanıdı. Aynı yıl genç Cemal, Paris Konservatuvarı'nın direktörü ve besteci Gabriel Fauré'ye çaldı; Fauré onun yeteneğini hemen fark etti. Onu, zamanının önde gelen piyano eğitmenlerinden biri olan Marguerite Long'a yönlendirdi.

Viyana'nın yanı sıra Batı müziğinin en önemli merkezi olan Paris, genç sanatçıya müzikle dolu bir ortam sundu. Cemal Reşit Rey ve ailesi Birinci Dünya Savaşı'nı Cenevre'de geçirirken, oradaki sürgün Türk topluluğu kısa sürede onu fark etti. Yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *"piyanonun başına oturduğunda başka bir insana dönüşen bu 'toparlak ve solgun okul çocuğu'ndan"* bahseder. Cemal Reşit, Paris'te Rahmaninov ve Ravel'i kendi eserlerini çalarken dinleme fırsatı buldu. Öğretmeni Marguerite Long, Ravel'in Tombeau de Couperin adlı eserinin dünya prömiyerini yaptı ve onu Paris müzik çevrelerine tanıştırdı. Cemal Reşit Rey'in Paris'e taşındığı yıl olan 1913, aynı zamanda 20. yüzyılın başlarındaki müzikte bir dönüm noktası olan Stravinsky'nin Bahar Ayini *(Sacré du Printemps)* eserinin prömiyerinin yapıldığı yıldı.

Türkiye'de Yeni Deneyimler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılı olan 1923'te Cemal Reşit'e İstanbul'dan bir telgraf geldi. İstanbul Belediyesi, ona yeni kurulan konservatuvar *"Darülelhan"*da piyano ve kompozisyon profesörlüğü teklif etti. Marguerite Long ve kendi kompozisyon hocası Raoul Laparra'nın tüm müdahalelerine rağmen, 19 yaşındaki Cemal Reşit eğitimini yarıda bıraktı, bu görevlendirmeyi kabul etti ve Türkiye'ye gitti. Marguerite Long, babasına *"Oğlunuzu kurtarın"* diye telgraf çekti. Boşuna - Türkiye Cumhuriyeti'nin sıfır noktasında kararından vazgeçirilemedi.

Kuruluş yıllarında *"Darülelhan"*da Batı ve geleneksel Türk çalgıları eşit olarak temsil ediliyordu. 1926'da geleneksel Türk çalgıları eğitimi durduruldu ve *"Nağmeler Evi"* anlamına gelen Arapça esintili *"Darülelhan"* adının yerini *"İstanbul Belediye Konservatuarı"* aldı. Cemal Reşit daha sonra *"Nağmeler Evi ne güzel bir isimdi"* demiş ve aynı zamanda eğitimin Batı çalgılarıyla sınırlandırılmasından üzüntü duymuştur. İlk kadın öğrencileri, yeni profesörlerini, Türkçeyi Fransız aksanıyla konuşan ve kişisel duruşu Türk meslektaşlarına benzemeyen genç bir adam olarak tanımlar. Bu ilk öğrenciler, daha sonra onun 1985'teki ölümünün ardından, bugün İstanbul Harbiye'deki Türkiye'nin en önemli konser salonu olan *"Cemal Reşit Rey Konser Salonu"*nun onun adını taşıması için çaba sarf edenlerdi.

Resim: Hatice Dikbaş

Türk müziğini Darülelhan'daki ilk yıllarında tanıdı. Ud hocası Udi Sedat Bey gibi meslektaşlarıyla yaptığı müzikal alışveriş, gelecekteki besteciliği için anahtar bir deneyim oldu. Vatanının müziğini tanıdığında, bir besteci olarak yeni, çok sesli, çağdaş ve modern bir Türk müziği yaratmak için önünde yeni ufuklar açıldı. Ancak Türkiye'ye dönüşü Fransa ile ilişkilerinin bittiği anlamına gelmiyordu; Marguerite Long ile temasını sürdürdü ve Paris'teki müzik salonlarına erişimi devam etti. Fransız şef Albert Wolff'un *"Douze chants populaires d'Anatolie" (Anadolu'dan On İki Halk Şarkısı)* adlı orkestra şarkılarıyla ilgilenmesini sağladı ve Wolff bu eserlerin 1927'de Paris'te dünya prömiyerini yaptı. Müzikolog Mahmut Ragıp Kösemihal, bu seslendirme hakkında şunları yazıyor: *"80 sanatçıdan oluşan Pasdeloup Orkestrası, ünlü şefi Albert Wolff yönetiminde, Cemal Reşit'in Anadolu türküleri üzerine bestelediği on iki güzel kompozisyondan dördünü çaldı. Rey, Fransa'nın önde gelen müzikseverlerini ve eleştirmenlerini kendine hayran bıraktı. Cemal Reşit Rey, bu parçaların oriji-*